

Особистісна (індивідуальна) міфологія – це специфічний символічний всесвіт, що формується в межах творчості окремого митця – письменника, художника, кінорежисера чи іншого представника мистецького (рідше наукового) дискурсу. У цьому контексті міфологія розуміється не як традиційна система колективних вірувань, а як індивідуально сконструйований комплекс образів, мотивів, символів і сюжетів, які повторюються, варіюються та вступають у взаємодію в різних творах автора, утворюючи внутрішньо узгоджену, хоча й не завжди чітко виражену структуру. Така «міфологія» може виникати навіть за відсутності авторської інтенції до створення цілісного уявного світу на зразок «вторинних світів» у жанрах наукової фантастики чи фентезі; вона проявляється радше як система алузій і символічних відповідностей, що забезпечують єдність авторського стилю та світобачення.

Загальна характеристика

Термін «особистісна міфологія» має дві основні дефініції. По-перше, дослідники та критики застосовують його ретроспективно для інтерпретації творчості митця, коли аналіз повторюваних мотивів і образів дозволяє реконструювати своєрідну символічну систему (напр., говорять про «міфологію» конкретного автора, маючи на увазі специфіку його уявного світу). По-друге, цей термін може вживатися самими митцями як елемент художньої саморефлексії: у 2 пол. 20 ст. деякі представники сучасного мистецтва свідомо декларували створення індивідуальних міфологій як програмний принцип своєї творчості. Це передбачає навмисне конструювання символічних наративів, що поєднують особистий досвід із універсальними культурними кодами.

Поняття особистісної міфології тісно пов'язане з концепцією «особистісного міфу», яку обґрунтував літературознавець Ш. Морон (1899-1966; Франція) у межах психоаналітично орієнтованої критики. Об'єктом аналізу Морона стали неусвідомлені структури творчості, які можна виявити через аналіз «нав'язливих метафор», образів і сюжетних конфігурацій, що повторюються в текстах автора. «Особистісний міф» у цьому розумінні є глибинною, часто несвідомою схемою, яка організує художнє мислення і визначає специфіку авторської уяви. Індивідуальна міфологія є проєкцією внутрішнього світу митця, де особистий досвід трансформується у символічні форми, що набувають загальнокультурного значення. У сучасному мистецтві ця проблематика актуалізована через посилення уваги до суб'єктивності, пам'яті та ідентичності. В літературі поняття особистісної міфології перетинається з такими явищами, як «автобіографізм» та «автофікція», де межа між фактом і вигадкою свідомо розмивається, а власне життя автора підлягає символічній міфологізації. В образотворчому мистецтві аналогічні процеси реалізуються через форми автопортрета, фотобіографії та інших практик, спрямованих на репрезентацію індивідуального досвіду через візуальні образи (напр., В. Ван Гог, Ф. Кало). У цьому сенсі особистісна міфологія є не лише інструментом інтерпретації, але й творчим принципом, що дозволяє поєднати індивідуальне та універсальне.

У межах постструктуралістського дискурсу концепція «смерті автора» Р. Барта деконструює міф про митця як єдине джерело та остаточну інстанцію сенсу тексту. Барт стверджував, що текст є не лінійною передачею авторського

здуму, а багатовимірним простором цитат і культурних кодів, де єдність твору забезпечує не його походження (автор), а призначення (читач). Такий підхід радикально змінює розуміння особистісної міфології: вона постає не як вираження індивідуальної геніальності, а як специфічна комбінація вже наявних у культурі міфологем, що активуються в процесі читання. Це переносить акцент із міфологізації біографії творця на функціонування мови та інтертекстуальність, перетворюючи «особистісний міф» на динамічну мережу знаків, відкрити для нескінченних інтерпретацій.

Особистісні міфології найбільш репрезентативні в авторів, чия уява формує впізнаваний символічний всесвіт із повторюваними образами, архетипами та сюжетними структурами. Феномен охоплює не лише стилістику чи тематику, а й глибинну «міфотворчу модель», яка структурує творчий доробок автора.

Одним із найвідоміших прикладів є міфологія В. Блейка, який створив власний космогонічний всесвіт із системою персонажів (Урізен, Лос, Орк тощо), які персоніфікують сили розуму, творчості та бунту. Його «особистісний міф» ґрунтується на антитезі раціонального обмеження й творчої свободи: світ перебуває у постійному конфлікті між живою уявою та тиранією абстрактного розуму.

У творчості Ф. Кафки особистісна міфологія не має вигляду системи персонажів, натомість структурується навколо повторюваних екзистенційних станів: безсилля індивіда перед незрозумілою владою, провина без причини, трансформація людини у дещо нелюдське («Перевтілення»). Його міф можна інтерпретувати як сучасну версію «міфу про абсурдне існування», де світ втрачає сенс, проте зберігає бюрократичну структуру суду й покарання.

У 20 ст. показовою є міфологія Дж. Джойса, зокрема в романі «Улісс», у якому античний міф про Одиссея накладається на буденну реальність Дубліна. Його «особистісний міф» ґрунтується на паралелізмі універсальних структур людського досвіду (подорож, пошук, повернення) в обставинах повсякденності. Джойс демонструє, що сучасна людина продовжує жити в міфологічних схемах, попри десакралізацію сучасної свідомості.

У візуальному мистецтві важливим прикладом є С. Далі, творчість якого формує особистісну міфологію, репрезентовану сюрреалістичними образами розпаду, плинності часу («м'які годинники») та гротескної тілесності. Його міфологія пов'язана з психоаналізом і проявляє психічні стани, де реальність трансформується під впливом бажання, страху і сновидінь. Це своєрідна міфологія несвідомого, де індивідуальні переживання трансформуються в універсальні символічні структури.

У літературі фентезі одним із найвідоміших прикладів є міфологія Дж. Р. Толкіна, який створив розгорнутий «вторинний світ» із власною космогонією, історією та мовами (Середзем'я). Його особистісний міф поєднує християнські, германські та кельтські мотиви й вибудовує епічну модель боротьби добра і зла, жертви та відкуплення. Специфікою авторського легендаріуму є максимальне наближення індивідуальної міфології до колективної, імітація її структури.

У кінематографі показовою є творчість Д. Лінча, у якій формується міфологія прихованої реальності: за зовнішньою буденністю існує інший, тривожний і ірраціональний всесвіт. Повторювані мотиви двійництва, розщеплення

особистості та логіки сновидінь конструюють міфологему несвідомого зла, яке пронизує повсякденність.

Зрештою, у сучасному мистецтві прикладом свідомого конструювання особистісної міфології є К. Болтанські (1944-2021; Франція), творчість якого зосереджена на темах пам'яті, смерті та ідентичності. Його інсталяційні проекти, засновані на імітації архівів анонімних персон, створюють міфологію колективної втрати пам'яті, де поодинокий життєпис трансформується в архетип ефемерності людського буття.

В українській культурі

В українській культурі феномен «особистісної міфології» реалізований у специфічних формах, що зазвичай не утворюють замкнених систем за аналогією із західноєвропейськими моделями, а формуються через синтез індивідуального досвіду, етнонаціональної традиції та історичної пам'яті. У цьому контексті особистісна міфологія українських митців поєднує архетипові мотиви й націєтвірні міфологеми (земля, доля, кордоцентризм, свобода) з історичними травмами та культурними кодами.

Фундаментальною для української традиції є особистісна міфологія Г. Сковороди, побудована на концепції «трьох світів» (макрокосму, мікрокосму та світу символів) і «двох натур» (видимої та прихованої). Його індивідуальний Всесвіт тримається на герменевтиці Біблії як символічного коду, де філософські ідеї про «сродну працю» та внутрішню свободу втілені в системі сталих емблем (фонтан, сопілка, серце, журавель). Ця система є першим в українському інтелектуальному дискурсі прикладом цілісної авторської міфології, що поєднує античну спадщину, барокову емблематику та персональний духовний досвід.

Особистісна міфологія Т. Шевченка структурується навколо образів України як стражденної матері, народу як жертви історичної несправедливості та поета-пророка. Повторювані мотиви неволі, вигнання, втрати батьківщини та очікування відродження конструюють національний міфологічний простір, де особистий досвід автора (кріпацтво, заслання) трансформується у національний міф про страждання і визволення.

У творчості Лесі Українки особистісна міфологія набуває інтелектуалізованої та символічної форми. Вона активно переосмислює античні, біблійні та фольклорні сюжети, створюючи власний міф про прометеївське протистояння особистості фатуму. Її герої (Кассандра, Мавка, Дон Жуан) функціонують як носії ідей внутрішньої свободи, трагічного знання і духовного спротиву. Індивідуальна міфологія мисткині є наративом про гідність і незламність особистості в умовах історичних і екзистенційних обмежень.

Особливої форми особистісна міфологія набуває у М. Гоголя, у творчості якого поєднуються український фольклор і гротескна фантастика. У його ранніх творах («Вечори на хуторі біля Диканьки») формується міфологія «двосвіття», де профанне й сакральне співіснують. Пізніше ця міфологія еволюціонує в ірраціональну модель світу, де домінують абсурд і демонічні сили. Його особистісний міф можна описати як напруження між народною уявою і деструктивною реальністю.

У 20 ст. показовою є творчість О. Довженка, чия індивідуальна міфологія ґрунтується на пантеїстичній рецепції землі, природи й циклічності буття. У фільмах («Земля», «Арсенал») він створює поетичний міф про єдність людини і космосу, де селянин є суб'єктом вічного природного порядку. Його образна система поєднує реалістичні й символічні елементи, формуючи міф про гармонію і трагедію історичного зламу. У сучасній літературі складну індивідуальну міфологію розвиває В. Шевчук, поєднуючи естетику бароко, народну демонологію та історичну рефлексію. Його твори структурують замкнений символічний простір через мотиви двійництва, гріхопадіння й духовного пошуку, що формують замкнений символічний простір, у якому історія України постає як духовна драма.

Також показовою є творчість Ю. Андруховича, у якій особистісна міфологія формується в постмодерному ключі. Вона охоплює іронічне переосмислення історії, культурних символів і самої ідеї міфу. Його тексти створюють міфологію «карнавального світу», де ідентичність є рухливою, а реальність постає як інтертекстуальний сконструйований простір.

Особистісна міфологія Ю. Винничука ґрунтується на концептуалізації Львова як містичного й багатовимірного простору, де реальна історія співіснує з авторськими містифікаціями та міським фольклором. Його «львівський міф» поєднує елементи готичного роману, еротизму й чорного гумору, перетворюючи топографію міста на лабіринт символів і прихованих сенсів. Важливим складником цієї системи є стратегія літературної містифікації, через яку автор дописує відсутні ланки культурної традиції, видаючи власні тексти за віднайдені давні хроніки чи перекази.

Література

Feinstein D., Krippner S. Personal Mythology : Using Ritual, Dreams, and Imagination to Discover Your Inner Story. Energy Psychology Press, 2009. 352 p.

Larsen S. The Mythic Imagination : The Quest for Meaning Through Personal Mythology. Inner Traditions, 1996. 432 p.

McAdams D. P. The Stories We Live By: Personal Myths and the Making of the Self. Guilford Press, 1997. 336 p.

Яремчук О. В. Психологія етнокультурної міфотворчості особистості : дис. ... д-ра психол. наук. Київ : Ін-т соц. та політ. психології НАПН України, 2014. 573 с.

Stevens A. Archetype Revisited: An Updated Natural History of the Self. Routledge, 2002. 400 p.

Stein M. Jung's Map of the Soul. Open Court, 1998. 192 p.

May R. The Cry for Myth W. W. Norton & Company, 1991. 324 p.